

8. Salata, G.V., Danylova, T.V. (2016). Uchrezhdeniya konsolydyrovannoi ynfarmatsyy, yly ynfarmatsyonno-byblyotechnye tsentry Ukrainy, v uslovyakh evroyntehratsyy: k postanovke problemy [Institutions of Consolidated Information, Or Information Librarian Centres of Ukraine, in the Context of European Integration: The Problem Statement]. Young Scientist, 8(35): 253-256.

9. Suprun, A.G. (2018). Filosofiya uspihnosti v umovakh perekhidnoho suspilstva. [The philosophy of success in the crosses of transition society]. Scientific journal of NULES of Ukraine. Series: Liberal arts, 280: 95-100.

ФИЛОСОФСКО-ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СВОБОДЫ КАК ОСВОБОЖДЕННЫЕ СОЗНАНИЯ

И. Н. Савицкая

Аннотация. *Философско-этические аспекты свободы как освобожденного сознания Исследуется феномен свободы как самое существенное определение человека, условия его уникального бытия. Проанализировано сознание в выявлении философско-антропологических, этических, аксиологических, экзистенциальных измерений человеческого бытия, в котором формируются идеи культурного самоопределения личности.*

Ключевые слова: *свобода, освобождение сознания, свобода выбора, свобода действия, свобода воли, этика, мораль, ответственность*

PHILOSOPHICAL AND ETHICAL ASPECTS OF FREEDOM AS A LIBERATED CONSCIOUSNESS.

I.M. Savytska

Abstract. *The article investigates the phenomenon of freedom as the most essential definition of individual, condition of its unique existence. The thesis analyzed the manifestation of consciousness in the philosophical-anthropological, existential dimensions of human existence, which forms the main ideas of individual cultural self-determination*

Keywords: *freedom, freedom of choice, freedom of action, free will, consciousness exemption, ethics, morals. identification, responsibility*

УДК 165.6/.8 : 314/316

СОЦІАЛЬНА ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ЯК КРИТИКА СУСПІЛЬСТВА ЗНАННЯ

Т. О. ТИМОШЕНКО, аспірантка* кафедри філософії,
ORCID 0000 0002 7818 7026

Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: ol6ttgdgimmy@gmail.com

Анотація. *У Фулера відсутній інтерес до позиціонування «проблеми знання» в сенсі обґрунтованості. Він схильний вважати, що «обґрунтова-*

* Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент Савицька І. М.

ність», «надійність», «істина» пов'язанні із межами дослідження, з відкритим питанням основ знання, це діяльність, яку охоплює «політика знання» в межах соціальної епістемології. Фулером С. ставиться проблема «виробництва знання», він наголошує на важливості політичного, інституційно-організаційного, економічного контекстів для філософського розуміння. Фулер С. співвідносить соціальну епістемологію з «пізнавальною політикою» та «пізнавальним менеджментом».

Ключові слова: епістемологія, соціальна епістемологія, знання, соціальне, політики знання, колективне переконання

Актуальність. Прихильники соціальної епістемології пізнання розширюють поняття знання, включаючи в нього культурні форми знання й свідомості. Фулер С., як ще один представник соціальної епістемології, звертає увагу на те, як ми актуально виробляємо знання, а не на те, як ми повинні це робити, звертаючись до емпірично актуальним практикам. Соціальний аспект процесу виробництва і розподілу знання, за Фулером, знаходиться в центрі розгляду «нормальних умов» пізнання і вимагає емпіричного дослідження. Дослідницька увага Фулера спрямовується до університету як до нормативно бажаного інституту знання. Він проводить аналіз університету в значенні соціального інституту, що має дві основні функції: дослідницьку діяльність і викладання. Можливо саме програми Фулера допоможуть зробити кращим університети України. Змінити відношення до поняття «університет», «знання».

Аналіз досліджень і публікацій. У процесі дослідження використані роботи західних і російських дослідників, Стенфордська енциклопедія та статтями сучасних російських дослідників. Аналіз програм Стіва Фулера.

Мета дослідження. У даній статті зроблено спробу дослідити специфіку розуміння знання в університетах з точки зору соціального епістемолога С. Фулера.

Результати дослідження та їх обговорення. У своєму визначенні знання Фулер не вживає традиційне визначення епістемології, «але це не означає, що він його ніяк не визначає», – цей факт підкреслює сам автор. Для того, щоб краще розібратися в його визначенні Фулер дає «рекомендації»:

- 1) його визначення знання полягає у прикладах, наведених ним;
 - 2) для нього «знання» завжди визначається як манера мови. [5, Р. 150]
- Фулер перевизначає знання в термінах економіки виробництва текстів.

Стів Фулер вважає, що неправильно зовсім розглядати знання як накопичення незалежно від всіх виробників знання. Виробництво знання – це «економічний процес, пояснює це тим, що один має більше знань, інший менше. Фундаментальним питанням він ставить не те, як все ж накопичити більше знань, а те, як його розподілити більш справедливо. [1, Р. 29] Якщо ж говорити про сам процес виробництва знань, то він для нього «економізований» і складається з двох рівнів.

Перший рівень – це мікрорівень. кожне нове знання (наприклад, стаття в журналі) перерозподіляє загальний баланс обізнаності. Другий рівень – шмакрорівень. Щодо константної кількості знання, швидше, циркулює і зберігається, ніж «передається».

Важливо помітити, «Мати знання» не означає їм «володіти». По контексту цієї фрази ми розуміємо, що вона має соціальний статус, а це означає наступне. «Виробник знання може заробити, беручи участь в пізнавальних процесах». Суть передачі знання «релевантна його виробництву».

Фулер вказує на те як ми «актуально виробляємо знання в рамках наявних практик, а не на те, як ми повинні це робити. З цим фактом тісно пов'язана його оригінальна нормативистська позиція»

Фулер відкидає будь-які варіації ідеалізму, його модель виробництва знання – матеріалістична. «Пізнання розглядається їм як діяльність, що вимагає: матеріальних ресурсів – прилади, технології ...; використовує: матеріальні ресурси – інструменти та матеріали; створює: матеріальні продукти – тексти. Продукція знання при цьому уподібнюється виробництву інших матеріальних благ»[2, Р. 135]

Фулер декларує необхідність розглядати практики виробництва знання в їх цілісності, без виділення специфічно «епістемічного» аспекту.

«Знання» в розумінні Фулера – «сукупність поведінкових актів і подій, кожне з яких може бути адекватно роз'яснено без звернення до специфічно епістемічних особливостей» [6, Р. 151]

У статті «Соціальна епістемологія університету: як зберегти цілісність знання в так званому суспільстві знання» Фулер аналізує і критикує «народну історію» (folk history) знання. Народна історія у Фулера неявно розділяється багатьма вченими. Суть полягає в тому, що на вищоких, у дослідників було прагнення до знання заради самого знання. У підсумку вони самі вирішували – чи підходить знання для громадського застосування. Поняття знання Фулер аналізує з точки зору суспільного блага і як соціального капіталу. Громадські блага потребують чіткої інфраструктури. Інфраструктура ефективна в суспільстві, і тут вже не важливі здатності окремих індивідів. Властивості суспільних благ «забезпечення освіти, засобів обслуговування і платні для вчених, які виробляють ці блага, варто було б суспільству більше за обмеженого доступу до останніх, у разі доступу тільки для тих, хто може заплатити ринкову ціну, – чим за розподілу вартості цих благ на все суспільство через оподаткування так, щоб у кінцевому пункті доступ до них був вільним». Але, на жаль, для інвесторів суспільні блага нецікаві у плані інвестиційних можливостей, оскільки вони переслідують власні інтереси. А в даній ситуації у них відсутній тоді контроль за прибутком. Що ж стосується соціального капіталу, то тут, як помітив Фулер, що він був розвинений не для того, щоб замінити ідею суспільних благ, але фактично це і зроблено.

«Соціально-епістемологічний плавний перехід між поняттями суспільного блага і соціального капіталу викликає серйозний сумнів з приводу наступного очевидного трюїзму: знання, яке не є приватним, в силу самого цього факту суспільно». Іншими словами, необхідні спеціальні зусилля, щоб зробити знання універсально доступним. [3, с. 245]

Соціальна епістемологія Стіва Фулера базується на тому, що і як ми повинні знати, ґрунтуючись на тому, що і як ми вже знаємо [8, с. 3]. У дослідженні Фулера соціальна епістемологія виходить за звичні рамки теорій знань. Знання в цьому розумінні виступає не тільки індивідуальним, а й колективним. «Знання продукувало суб'єктами, не тільки втіленими індивідуально, але також колективно залученим до деяких специфічних стосунків». [4, с. 5]

Соціальна епістемологія потрібна, оскільки з'явився розрив між філософією і соціологією. Кожна дисципліна розглядає лише одні підходи, дають визначення знань або ж виключно з точки зору потреби знання, якщо людина бажає його отримати. Так Фулер підкреслює різні боки філософії і соціології, виводячи нас на потребу в соціальній епістемології. Філософи процвітають у складанні визначень знання, ніж у тому, як практично забезпечити доступ до цього знання, яким краще, яким гірше. Соціологія – знання дійсно тільки в тому випадку, якщо обслуговує інтереси тих, хто претендує на володіння цим знання. Вони зі свого боку не можуть запропонувати поведінку політики знання.

Тут соціальна епістемологія займає позицію золотої середини, в боротьбі з абстрактною відчуженістю філософії і цинізмом соціології.

Він пише: «Фундаментальне питання галузі дослідження, яка називається соціальною епістемологією, наступний: як повинен бути організований пошук знання, що відбувається в нормальних умовах і вироблений безліччю людей, кожен з яких працює в більш–менш добре окресленій царині знання і кожен з яких оснащений деякими невизначеними когнітивними здібностями, хоча всі вони мають різні ступені доступу до діяльності один одного?»[7, Р. 3]. Фулер розглядає свою місію як вироблення рекомендації з організації пошуку знань.

Соціальна епістемологія має справу із суспільством знання. Це зростання ролі науки в соціальному керівництві. Наука стала масовою – це один з факторів світанку суспільства знання, наприклад бюджети які виділяються на наукові дослідження, кількість студентів які хочуть отримати диплом.

Тут вже більше розглядається економічна позиція, коли суспільство знання вже звертається до менеджмента знання. Даний погляд є чимось новим у розумінні знання, оскільки раніше знання оцінювалося у світлі власних ідей, незалежно від матеріальних витрат. [7, с. Р. 4]. Фулер вважає, що в сучасному світі, знанню необхідний цей менеджмент, «щоб не залишитися невикористаним».

Для вчених плоди знання розповсюджуються широко, хоч вони і вважають, що виробництво знання — це важка праця, яка не повністю винагороджується, для економістів широке розповсюдження якраз таки і робить знання суспільним благом, особливо продукт сучасного університету, який його виробляє.

Застосування «менеджменту знання» призводить до «постакадемічної» концепції знання, яка на практиці розмиває традиційну відмінність між знанням і звичайними економічними товарами». [7, Р. 6]. Якщо розглядати концепцію знання як суспільне благо, то все стає зрозумілим, концепція розкривається в понятті інтелектуального права власності і у прагненні до придбання дипломів. Фулер вважає, що з точки зору соціальної епістемології ця модифікація суспільства знання підриває ідеал автономії знання. Підрив ідеалу автономії не несе в собі негативу, це означає збільшення кількості вчених, особливо молодих і т.п., що є великим плюсом.

Нормативність позиції Фулера. «Соціальна епістемологія – натуралістичний підхід до нормативних питань, що належать до організації процесу пізнання і результатами знання. Іншими словами, вона намагається керувати тим, як і що ми повинні знати, на основі того, як і що ми вже знаємо»[5, с. 7]. Нормативна робота епістемології, по Фулеру, являє собою прийняття рішень в області політики знання. «Політика знання відрізняється від звичайної політики науки визнанням

того, що політика завжди повинна проводитися, навіть коли її статус—кво стійкий, або, як Карл Поппер міг би сказати, відрізняється індуктивними правилами» пише С. Фулер. У разі науки така інституційна інерція може мати істотні наслідки. Вона лежить в основі процесів самоорганізації, самовідбору і самостратифікації, пов'язаних з різними рівнями «експертної перевірки» («peer review»), які мають місце в науці.

Звичайна наукова політика, говорить Фулер, має тенденцію зосереджуватися на окремих проблемах, не оцінюючи при цьому дисциплінарне знання, релевантне для підходу до цих проблем. Аналіз наукової політики рідко фігурує у відкритті або в конструюванні проблем, які розглядаються так, як вони дані. На відміну від неї, політика знання критично досліджує підтримку інституційної інерції, ставлячи питання: чому дослідницькі пріоритети не змінюються частіше і радикальніше? Чому проблеми виникають в одних контекстах, а не в інших, особливо, чому боротьба за ресурси зосереджується, в основному, в межах дисципліни, а не між дисциплінами? [5, с. 9]

«Приступаючи до проблеми інституційної інерції, соціальний епістемолог може почати з ідентифікації відмінності інтересів груп, які отримують достатньо вигод (кожна власним шляхом) від свого статусу-кво, при якому у них мало стимулів до зміни свого способу дії». Стратегія соціального епістемології тоді полягає в тому, щоб періодично реструктурувати навколишнє середовище, в якій дослідники конкурують за ресурси. Наприклад, дослідники можуть бути поміщені в умови прямої конкуренції один з одним. Для отримання адекватного фінансування від них можна вимагати враховувати інтереси іншої дисципліни, включаючи інтереси вчених, практикуючих цю дисципліну. Нарешті, дослідників можна змусити пояснити результати їх досліджень не тільки колегам по дисципліні, але також фахівцям в області інших дисциплін і непосвяченій публіці. Такому управлінню екологією виробництва знання соціальний епістемолог зможе гарантувати, що дисциплінарні кордони не застигнуть, породивши «природні види», і що наукове співтовариство не придбає твердо певних класових інтересів, що перешкоджають комунікації як між дисциплінами, так і з усім суспільством» [5, с. 10].

Ефективна політика знання, вважає Фулер, полягає, в кінцевому рахунку, в здійсненні «риторики», в повністю класичному способі використання слів, який дозволяє людям здобувати нові колективні тотожності, що стають підставою організованого соціальної дії. Він вважає, що соціальна епістемологія повинна подолати 2000—літні стереотипи, властиві філософам (подібним послідовникам Платона) і риторикам (подібним софістам), «закореним в чварах» [5, с. 6]. Згідно з цим стереотипу, філософ використовує норми як виправдання свого дистанціювання від людей, які не в змозі відповідати його високим стандартам. Риторик залишає норми для трюків, які можуть забезпечити короткостроковий успіх його клієнту. Вихід з цього становища для соціального епістемології Фулер бачить в усвідомленні того, що нормативне є конститутивно риторичним: тобто ніяке припис не може мати силу, якщо люди, для яких він призначений, відмовляться йому коритися. Це породжує питання: чи дійсно політика знання має справу з свідомістю або просто з узгодженим поведінкою? «Тільки філософське марнославство, підтримуване сумнівною онтологією свідомості, породжує думку, що значення, цінності і переконання необхідні для скоординованої дії» [5, с. 6].

Завдання соціального епістемології бачиться їм в розробці кращих інституційних форм досягнення цілей, вже поставлених суспільством [5, Р. 274]. Одна з головних тем проекту соціальної епістемології Фулера – узгодження нормативних підприємств епістемологів з емпіричними дослідженнями соціологів знання.

Фулер вказує на існування двох точок зору, з позицій яких можна робити нормативні судження:

т) перед чиймось впливом, щоб направити цю дію; п) після чийогось дії, щоб оцінити цю дію. Судження в сенсі (п) стосується минулого виробництва знання, в сенсі (т) – майбутнього. Фулер вказує, що соціологічні критики «нової хвилі», обговорюючи епістемологічні практики, мають на увазі, що філософи здійснюють нормативні судження тільки в сенсі (п). Але можливо також висувати судження, нормативні в сенсі (т), слідуючи вказівкою Маркса про те, що світ треба не інтерпретувати, а змінювати. [3, с. 351]

У чому полягає натуралістичний елемент позиції Фулера? Він сам починає пояснення цього пункту з постановки перед нами питання: якщо філософ здійснює нормативне судження в сенсі п, то як воно працює?

Фулер пропонує розглянути два відповіді:

1) кожен випадок виробництва знання порівнюється з найкращим можливим випадком виробництва знання;

2) кожен випадок виробництва знання оцінюється, як якщо б він був найкращим можливим випадком виробництва знання.

Епістемологія традиційно була нормативною в першому сенсі. Але вона може повернутися до другого змістом, стаючи, таким чином, «панглоссіанскою», що Фулер їй і надає.

Виникають складності поєднання «панглоссіанського» підходу С. Фулера з його ж визначенням нормативного аспекту соціальної епістемології. Фулер визначає нормативність в термінах прескрипція в рамках «панглоссіанського» підходу нормативність розуміється в термінах оцінки. Але така оцінка зводиться до простої дескриптивної класифікації актуальних цілей соціальних практик виробництва знання. Сам Фулер розрізняє ці два сенсу нормативності і постулює тісний зв'язок між ними: нормативна оцінка функціонує як стимул до подальших дій і, таким чином, одночасно є і прескрипція. У Фулера мотив – це його протистояння ідеалістичним моделям пізнання, яке ігнорує актуальні процеси і практики. Соціальний епістемолог зможе визначити мету, або набір цілей, актуальних практик, по Фулеру, завдяки емпіричному дослідженню.

Фулер розглядає капіталістичну модель виробництва знання. Знання, по Фулеру, проводиться шляхом соціальних інтеракцій і дискурсивних практик. При цьому індивід не може сам контролювати і передбачати результати власної когнітивної діяльності.

Фулер відходить від тієї класичної точки зору, що цілями існування практик виробництва знання є тільки істина і раціональність. Відповідно до його точкою зору, кожен процес виробництва знання повинен оцінюватися, як якщо б він був кращим з можливих випадків виробництва знання і вже досяг своєї мети. Фулер відрізняється від інших епістемологів (які дотримуються класичних і некласичних підходів) тим, що, на його думку, мета виробництва знання не специфікована часом. Його нормативізм не спрямований у майбутнє

як під час досягнення цілей виробництва знання, але зосереджений на цьому, в якому ці цілі постулюються як вже досягнуті.

Висновки. Фулер відходить від тієї класичної точки зору, що цілями існування практик виробництва знання є тільки істина і раціональність. Відповідно до його точки зору, кожен процес виробництва знання повинен оцінюватися, як якщо б він був кращим з можливих випадків виробництва знання і вже досяг своєї мети. На його думку, мета виробництва знання не специфікована часом. Ця позиція відрізняє від інших епістемологів (які дотримуються класичних і некласичних підходів). Його нормативізм не спрямований у майбутнє як під час досягнення цілей виробництва знання, але зосереджений на цьому, в якому ці цілі постулюються як вже досягнуті.

Увага Фулера до університету як до нормативно бажаного інституту знання. Він проводить аналіз університету в значенні соціального інституту, що має дві основні функції: дослідницьку діяльність і викладання.

References

1. Kasavin, I. T. (2000). Traditsii i interpretatsii: Fragmenty istoricheskoy epistemologii [Traditions and interpretations: The fragments of historical epistemology]. St. Petersburg, Russia: RHGI, 320.
2. Kasavin, I. T. (2010) Sotsialnaya epistemologiya: k istorii i postanovke pproblemy. Sotsialnaya epistemologiya. Idei, metody, pprogrammy [Social epistemology: to the history and sustenance of the problem. Social epistemology. Ideas, methods, programs]. Moscow, Russia: Kanon, 712.
3. Stolyapova, O.Ye. (2010) Spop epistemologiy [Epistemology controversy]. Epistemology & philosophy of science, 24(2): 65-68.
4. Filatov, V. P. (2009) Obsuzhdaem statii o konstruktivizme [We discuss articles about constructivism]. Epistemology & philosophy of science, 22(2): 142-156.
5. Fuller, S. (2005) V chem unikalnost univertsitetov? Obnovlenie ideala v epokhu ppedppinimatelstva [What is the uniqueness of universities? The update of the ideal in the epoxy of business]. Educational Studies Moscow, 2: 2-28.
6. Fuller, S. (1997). Science. Minneapolis, USA : University of Minnesota Press, 159.
7. Fuller, S. (1999). Response to the Japanese social epistemologists: some ways forward for the 21st century. Social epistemology 13(3/4): 273-302.

СОЦИАЛЬНАЯ ЭПИСТЕМОЛОГИЯ КАК КРИТИКА ОБЩЕСТВА ЗНАНИЯ

О. Т. Тимошенко

Аннотация. В Фулера отсутствует интерес к позиционированию «проблемы знания» в смысле обоснованности. Он склонен считать, что «обоснованность», «надежность», «истина», связанные с границами исследования, с открытым вопросом основ знания, это деятельность, которую охватывает «политика знания» в рамках социальной эпистемологии. Им ставится проблема «производства знания», он подчеркивает важность политического, институционально-организационного, экономического контекстов для философского понимания. Фулер С. соотносит социальную эпистемологию с «познавательной политикой» и «познавательным менеджментом».

Ключевые слова: эпистемология, социальная эпистемология, знание, социальное, политики знания, коллективное убеждение

SOCIAL EPISTEMOLOGY AS A CRITIC OF THE KNOWLEDGE SOCIETY

O.Tymoshenko

Abstract. *This author is not interested in positioning «knowledge problem» in the sense of reasoning. He tends to suppose that «reasoning», «reliability» and «belief» are connected with edge research of basis knowledge, namely: activity, embracing, «policy of knowledge» in the terms of social epistemology. Fuller arises the problem of «producing knowledge». He highlights the importance of political, institutional, organizational, economical context for philosophical belief. He compares social epistemology with «knowledge policy» as well as «knowledge management».*

Keywords: *epistemology, social epistemology, knowledge, social, knowledge policy, collective belief, cognitive division of labor*

УДК 1(091:34)

ФЕНОМЕН ПРАВОСВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

В. П. КУЛЬТЕНКО, кандидат філософських наук,
кафедри філософії

ORCID 0000 0002 4313 8494

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

E-mail: kultenko@ukr.net

Анотація. У сучасному світі фіксується гносеологічна криза, зокрема у царині права. Вона виникає внаслідок впливу процесів глобалізації на свідомість та виявляється у нездатності індивіда досягнути складні реалії сьогодення, адекватно реагувати на зміни в сучасному просторі. Пропонується гносеологічно-правовий шлях подолання кризи. Для цього досліджуються пріоритетні правові системи сучасного глобалізованого соціуму та їхня дієвість в умовах транзитивних суспільств. Виявляється взаємна залежність аксіологічних констант буття індивіда та соціальних орієнтацій у феномені права та правосвідомості. Досліджується процес формування правосвідомості індивіда як прояв духу власної правосуб'єктності через засвоєння об'єктивного історичного досвіду людства. Правосвідомість постає результатом системної цілісності категорій справедливості, верховенства права, свободи, обов'язку, закону тощо.

Ключові слова: право, правосвідомість, філософія права, природне право, позитивне право, закон

Актуальність. Право й правосвідомість є орієнтирами, на які має спиратись позитивне законодавство у разі (за) впровадження суспільних норм.